

*Merjem Kasumović,
Vedad Kasumović, Dženan Hasić*

Aziz Mahmud Hudaji – turski pjesnik i mutesavvif

UDK 821.512.161-1
821.512.161.09 Hudaji A M

Sažetak

U radu se izlažu osnovni podaci o životu i djelima šejha Aziza Mahmuda Hudajija te primjeri poezije iz njegovog Divana. Aziz Mahmud Hudaji bio je učenik šejha Uftadea, za kojeg se veže dželvetijski derviški red. Premda se šejh Muhjiddin Uftade smatra osnivačem dželvetijskog tarikata, red je institucionaliziran tokom perioda djelovanja šejha Mahmuda Hudajija, jednog od njegovih duhovnih nasljednika, te je kasnije red postao poznat i kao red hudajija. Šejh Hudaji bio je plodan pisac, autor je dvadeset i šest djela, od toga devetnaest na arapskom, a sedam na turskom jeziku. Pisao je didaktičku, sufijsku poeziju na jasnom, narodnom turskom jeziku u lirskom stilu i time se uvrstio u plejadu tesavvufskih pjesnika narodne književnosti. Poeziju je pisao u slogovnom i kvantitativnom metru. Ponekad je napuštao rimu i metar radi smisla i značenja koji je želio iskazati.

Ključne riječi: Aziz Mahmud Hudaji, Muhjiddin Uftade, dželvetije, bajramije, sufijska poezija

Uvod

U radu se izlažu osnovni podaci o životu i djelima šejha Aziza Mahmuda Hudajija te primjeri poezije iz njegovog *Divana*. Aziz Mahmud Hudaji bio je učenik šejha Uftadea (pr. 1580), za kojeg se veže dželvetijski derviški red ili *tarikāt*, a koji je prema istraživačima tesavvufa i njegove povijesti samo jedan ogranač ili *kol* bajramijskog derviškog reda, koji je osnovao šejh Bajram Veli (pr. 1429). Sam njegov *tarikāt* izrastao je na tradiciji halvetijskog, te manjim dijelom nakšibendijskog *tarikata*. Od potonjeg je naslijedio bezglasni zikr (*zikr hāfi*), dok se načelom *melameta* i duhovnom genealogijom (*silsila*) povezuje sa halvetijskim *tarikatom*, kojemu je, zapravo, i bliži.

Šejh Muhjiddin Uftade smatra se osnivačem reda dželvetija, ali red je institucionaliziran tokom perioda djelovanja jednog od njegovih nasljednika, šejha Mahmuda Hudajija, te je kasnije red postao poznat i kao red hudajija.

Rad, pored biografskih podataka šejha Hudajija, donosi spisak njegovih djela, osvrt na Hudajijevu poeziju, osnovne podatke vezane za šejhovu *Divan*, te primjere poezije na turskom i arapskom jeziku.

Crtice iz biografije Aziza Mahmuda Hudajija

Prema istraživačima tesavvufske tradicije u Osmanskoj imperiji i historičarima, a i na osnovu njegovih djela, zaključuje se da je pravo ime šejha Hudajija bilo Mahmud. Ime Aziz¹ dodijeljen mu je iz poštovanja spram njegove veličine. Hudaji (tur. Hüdâyi) mu je pjesničko

ime (*mablas*), a nadjenio mu ga je njegov duhovni učitelj i mentor (*muršid*) na duhovnom putu (*sejr-i suluk*) šejh Uftade (tur. Üftâde), zbog njegovog ustrajnog slijeđenja Pravog puta (ar. *el-hudâ*).² Rođen je oko 1541. godine u Seferihisar³ prema Mehmedu Surejji, dok je, prema većini istraživača, mjesto njegovog rođenja u Šereflikoçhisaru.⁴ Prema onome što je sam o sebi zapisao, pripadao je ehli-bejtu. Naime, u njegovom djelu *Tecelliyat* nalazi se podatak da je osamnaeste noći mjeseca redžeba hidžretske 1012. godine i četvrtog dana mjeseca džumadel-uhra 1013. hidžretske godine imao viziju blagoslovljenoga poslanika Muhammeda, alejhisselam, koji mu je kazao da je porijeklom od njega.⁵ Također je dokazana njegova krvna srodnost sa šejhom Džunejdom Bagdadijem,⁶ a koji je bio krvno vezan za potomke hazreti Alija.⁷

Osnovno obrazovanje počinje sticati u Sivrihisaru, a zatim odlazi u Istanbul. Iz njegovog djela *Tezakir* nadaje se podatak da je u medresi Kuçukajasofija bio dvije godine prije sultan Sulejmanovog pohoda na Sigetvar 1566. godine.⁸ Nakon diplomiranja u medresi, Mahmud Hudaji je postao asistent (*muîd*) muderrisu Nazirzade Ramazan-efendiji. No, uporedo sa studijem pohađao je i fakultativna predavanja sa tesavvufskom tematikom kod halvetijskog šejha Muslihuddina. Kada je šejh Ramazan-efendija imenovan za profesora u Selimiji u Edirnama, poveo je sa sobom i Hudajija. Nemalo zatim postavljen je na mjesto šamskog i misirskog kadije, te je i ovaj put poveo Hudajija, čije ushićenje za tesavvufkim naukom ne jenjava, već

¹ Riječ *aziz* potiče iz arapskog jezika, a ima, između ostalih, i sljedeća značenja: ugledan, slavan, poštovan, cijenjen, drag, mio, voljen, vrijedan, skupocjen, snažan i sl. (više: Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, treće izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 2004, str. 959).

² Hasan Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikati*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1999, str. 42.

³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, sv. III, priređivač: Nuri Akbayar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, str. 685.

⁴ Hasan Kamil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyi: Celvetiyye tarikatinin kurucusu, mutasavvif, şair", *İslam Ansiklopedisi*, sv. IV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1991, str. 338; Mustafa Tatcı, Musa Yıldız: "Aziz Mahmud Hüdâyi'nin Hayatı ve Eserleri", u: Aziz Mahmud Hüdâyi, *Divân-ı İlahiyât*, transkripcija i priređivači: Mustafa

Tatcı ve Musa Yıldız, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2005, str. 3; Necmettin Kemal, "Aziz Mahmud Hüdâyi Hazretleri ve Döneminin Siyasal Ortamına Etkisi", u: *Aziz Mahmud Hüdâyi Uluslararası Sempozyum Bildiriler*, editör: H. K. Yılmaz, sv. II, İstanbul, 2005, str. 51.

⁵ Ibidem, str. 43.

⁶ Džunejd Bagdadi jedan je od velikana tesavvufa. Rođen je 822. godine u Nihavendu, a umro 911. Bio je sestrić i učenik čuvenog Serijja Sekatija. Družio se i sa imamom Harisom Muhasibijem (više: Abû al-Qâsim al-Quşayrî, *Al-Risâla al-qushayriyya fi 'ilm al-tasavvuf*, Kairo, 1979, str. 77. i dalje).

⁷ H. K. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikati*, str. 43.

⁸ Ibidem.

se i tada opredjeljuje da pohađa predavanja u tekiji halvetijskog šejha Kerimuddina.⁹

Oko 1573. godine Hudaji se vratio iz Egipta, te je imenovan muderrisom u medresi Ferhadiji, u Bursi. Tu je dužnost vršio tri godine, a nakon smrti šejha Ramazan-efendije, koji je obnašao funkciju kadije u Bursi, imenovan je na njegovo mjesto zato što je bio njegov zamjenik (*naiḅ*). Ubrzo napušta to mjesto, ponukan prijedlogom šejha Uftadea,¹⁰ koga je prihvatio za svoga duhovnog mentora (*muršid*). Uz šejha Uftadea je ostao oko tri godine.¹¹ Potom je po nalogu svoga učitelja otišao u Sivrihisar, a u svojstvu njegovog zastupnika (*halifa*). Nakon šest mjeseci uželio se šejha Uftadea, te je došao u Bursu. Upravo tada umire i šejh Uftade (1580. god). Tada odlazi u Trakiju i Balkan, ali se ubrzo vraća po pozivu šejhulislama Sadeddin-efendije, koji ga imenuje šejhom u tekiji koja se nalazila uz Kučuk-ajasofija medresu. Tu je dužnost obavljao osam godina. Uporedo s tim, od hidžretske 1002. godine (1593/94) redovno je držao predavanja iz tefsira, hadisa i fikha u Fatihovoj džamiji, za što je dobivao naknadu od stotinu akči.¹² Godine 1589. odlazi na Uskudar. Tu kupuje jedno mjesto i počinje izgradnju tekije, koja je trajala do 1595. godine.¹³

Godine 1599. napustio je mjesto predavača (*vaiz*) u Fatihovoj džamiji i prelazi na isto mjesto u džamiju sultanije Mihrimah. Vazove, predavanja, održavao je četvrtkom. Da je bio uspješan i zanimljiv predavač, pokazuje podatak da je prvu hutbu u sultan Ahmedovoj

džamiji (završena 1616. godine) održao upravo on. Pored toga, dodijeljena mu je dužnost da drži predavanja u toj džamiji svakog prvog ponedjeljka u mjesecu.¹⁴

Šejh Mahmud Hudaji učestvovao je i u vojnom pohodu na Tabriz 1595. godine. Zbog svih kvaliteta koje je posjedovao, bio je veoma blizak sultanima u čijem vremenu je živio (Murat III, Mehmed III, Ahmed I, Osman II, Murat IV). Evlija Čelebi u svojoj *Seyahatnami* (Putopis) bilježi da je posjetio šejha Hudaija, poljubio mu ruku, a šejh je uputio dovu Dragom Bogu da blagoslovi Evliju. Evlija Čelebi bilježi i to da je šejh Hudaji uživao izniman ugled kod sultana, te da je imao oko 170.000 učenika – murida.¹⁵ Također, i sljedeći će podatak potvrditi navedeno. Naime, sultana Murata je na inauguralnoj ceremoniji sabljom opasao sam Hudaji, koji je bio i ženidbenim putem vezan za porodicu osmanlija. Naime, šejh Mahmud Hudaji bio je oženjen unukom sultana Sulejmana Zakonodavca. Sa Ajshe Hanumom, kćerkom sultanije Mihrimah i velikog vezira Bošnjaka Rustem-paše Opukovića, vjenčao se nakon smrti njenog drugog muža Feriduna, oko 1583. godine.¹⁶

Aziz Mahmud Hudaji umro je hidžretske 1038. godine (1628/29). Pokopan je u turbetu koje se nalazi unutar njegove tekije na Uskudaru.¹⁷

Djela Mahmuda Hudaijija

Prema Hasanu K. Yilmazu, šejh Hudaji je autor dvadeset i šest djela, od toga devetnaest

⁹ H. K. Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyi: Celvetiyye tarikatinin kurucusu, mutasavvif, şair", str. 338; Mustafa Tatcı, Musa Yıldız: op. cit., str. 3.

¹⁰ Šejh Uftade rođen je u Bursi oko 1490. godine. Njegovo pravo ime bilo je Mehmed, a nadimak Muhjiddin. Zbog svoga lijepoga glasa bio je i mujezin u Ulu džamiji u Bursi. Jedne je noći čuo glas koji mu je rekao da je pao (iftade oldun) sa duhovnog stepena koji je zauzimao zbog nekoliko akči koje je uzimao kao skromnu naknadu za posao mujezina. Narednoga dana počeo se baviti proizvodnjom svile i dugmadi, kao bi zaradivao za materijalnu egzistenciju, ali je uporedo bez naknade obavljao i dužnost mujezina. Zbog tog događaja ostao mu je nadimak Uftade. Prisegu na sljedeće duhovnog puta dao je bajramijskom šejhu Hizir Dedeu. Njegov najpoznatiji nasljednik je Hudaji, kojeg je primio u tarikat oko 1576. godine (više: Nihat Azamat, "Uftade, Aziz Mahmud Hüdâyi'nin şeyhi, mutasavvif-şair", *İslam Ansiklopedisi*, sv. XLII, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2012, str. 282; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*,

sv. V, priređivač: Nuri Akbayar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, str. 1644).

¹¹ Mustafa Kara, *Bursa'nın Gönül Doktorları*, Star Ajans Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti, Bursa, 2020, str. 32.

¹² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, sv. III, str. 684; Akča je bio srebreni novac čija se vrijednost mijenjala. U tom periodu (XVI vijek) iznosila je 0,68 grama (Dragana Gnjatović, "Saraf – Prvi menjači novca u Srbiji", *Bankarstvo*, Udruženje banaka Srbije, Srbija, 2012, br. 6, str. 88).

¹³ H. K. Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyi: Celvetiyye tarikatinin kurucusu, mutasavvif, şair", str. 338; Mustafa Tatcı, Musa Yıldız: op. cit., str. 3.

¹⁴ H. K. Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyi: Celvetiyye tarikatinin kurucusu, mutasavvif, şair", str. 338.

¹⁵ Evliya Čelebi, *Seyahatname*, tom 1, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1314, str. 479.

¹⁶ H. K. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikati*, str. 73.

¹⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, sv. III, str. 684.

na arapskom, a sedam na turskom jeziku.¹⁸ U nastavku slijedi popis njegovih djela:

1. *Ahvalu 'n-Nebijji 'l-muhtar 'aleyhi sala-vatullahi 'l-Meliki 'l-Džebbar*: poslanica je posvećena nekim Poslanikovim, alejhisselam, duhovnim i fizičkim svojstvima, Miradžu i mudžizama.¹⁹
2. *Džamii 'l-fedail ve kami'u 'r-rezail*: djelo govori o pohvalnim činima koje bi trebalo prakticirati, i pokudenim činima i osobinama koje treba izbjegavati. Spada u žanr islamskog bontona (*ablak*).
3. *Miftahu 's-salat ve mirkatu 'n-nedžat*: u predmetnoj studiji šejh Hudaji je ukazao na neke koristi namaza. Djelo je uglavnom oslonjeno na stavove prominentnih sufija, poput Ibn Arebija i Šihabuddina Suhraverdija. Prevedeno je na turski jezik i zajedno sa djelom pod br. 2 objavljeno u Istanbulu 1988. godine, pod naslovom: *İlim, Amel ve Seyr ü Suluk* (str. 222). Priređivač i prevodilac je Hasan Kamil Yılmaz.²⁰
4. *El-Es'ile ve 'l-edžvibe fi ahvali 'l-mevta*: traktat u kome su izloženi stavovi muslimanskih učenjaka o stanjima umrlih.
5. *Fethu 'l-bab ve ref'u 'l-hidžab*: ovo djelo posvećeno je temi pokajanja (*tevba*), kako povećati kvalitet uvjerenja i sl.
6. *El-fethu 'l-ilahi*: traktat posvećen problematici stvaranja čovjeka.
7. *Habbetu 'l-mehabbe*: poslanica o ljubavi prema Allahu, Muhammedu, alejhisselam, njegovoj časnoj porodici i sl.
8. *Hašije Kubistani fi šerhi fikhi Kejdani*: djelo iz šerijatskog prava.
9. *Hajatu 'l-ervah ve nedžatu 'l-ešbah*: traktat o duši.
10. *Hulasatu 'l-ahbar fi ahvali 'n-Nebijji 'l-muhtar*: djelo tesavvufske naravi.
11. *Kešfu 'l-kina 'an vedžhi 's-sema*: traktat o semau. Hasan K. Yılmaz ga je objavio pod

naslovom: "Hüdayi'nin Sema Risalesi" (*Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, br. 6, 1986, str. 273–284).²¹

12. *El-Medžalisu 'l-va'zije*: vjersko-didaktičko djelo koje sadrži fragmente iz biografija Poslanikovih, alejhisselam, prijatelja i bogougodnika.
13. *Medžmu'a-i hutab*: zbirka džumanskih i bajramskih hutbi.
14. *Meratibu 's-suluk*: traktat o postajama duhovnih putnika.
15. *Nefaisu 'l-medžalis*: sufijski tefsir pojedinih kur'anskih ajeta.
16. *Eš-šemailu 'n-nebevijju 'l-ahmedijju 'l-muhamedijje*: studija o osobinama i svojstvima Muhammeda, alejhisselam.
17. *Et-tarikatu 'l-muhamedijje vesile ila 's-sa'deti 's-sermedijje*: djelo iz područja tesavvufa.
18. *Tedžellijat*: djelo iz oblasti tesavvufa. Komentar pod nazivom *Lemeatu 'l-berki 'n-nedždi – Šerhu tedžellijati Mahmud efendi* napisao je šejh Abdulgani Nablusi.
19. *Vaki'at*: također iz oblasti tesavvufa. Djelo govori o periodu kada je Mahmud Hudaji bio duhovni učenik šejha Uftadea. Šejh Hudaji je djelo prozeo mnogim izrekama sufijskih velikana poput Abdulkadira Gejlanija, Ibn 'Arebija, Bajazita Bistamija, Džunejda Bagdadija i drugih.²²

Gore navedena djela napisana su na arapskom jeziku. Slijedi spisak djela na turskom:

1. *Divan-i İlahiyat*: *Divan* šejha Mahmuda Hudajija
2. *Edžvibe-i Mutesavifane*: odgovori na pitanja iz oblasti tesavvufa koje je davao šejh Hudaji onima koji su ga ispitivali o određenoj tematici.
3. *Miradžije*: poslanica o Muhammedovom, alejhisselamu, miradžu.
4. *Nesajih ve Mevaiz*: zbornik vjerskih savjeta šejha Hudajija.

¹⁸ H. K. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikati*, str. 107-128.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Mustafa Tatçı, Musa Yıldız: op. cit., str. 5.

²¹ Traktat je dostupan na: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/162530> (zadnja posjeta 29.4.2024.)

²² Mustafa Tatçı, Musa Yıldız: op. cit., str. 6; H. Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikati*, str. 107-128; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, priređivač: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, sv. I, Meral Yayınevi, İstanbul, 1972, str. 214–215.

5. *Nedžatu 'l-garik fi 'l-džem'i ve 't-tefrik*: poslanica o tumačenju tesavvufskih pojmova *džem'i* i *ferk*.²³
6. *Tezakir*: djelo je poznato i kao *Mektubat*, a predstavlja zbornik pisama koja je šejh Hudaji slao raznim osobama.
7. *Tarikatname*: poslanica o dželvetijskom redu i njegovim načelima.

Poezija Aziza Mahmuda Hudajija

Tesavvufskim pjesnicima pjesništvo nikada nije bio cilj izricanja stihova, jer čemu kitnjaste riječi i stihovi ukoliko njihovo značenje neće voditi ka spoznaji Boga i oplemenjivanju srca. Jer zašto bi onda veliki Rumi kazao: "Tako mi Boga, ja se poezije gnušam i za mene od nje nema ništa gore",²⁴ a uz to izrekao na hiljade stihova koji se stoljećima čitaju i tumače. Tako je i Aziz Mahmud Hudaji poeziju koristio kao sredstvo podučavanja vjerskim i moralnim vrijednostima.

Aziz Mahmud Hudaji pisao je didaktičku, sufijisku poeziju na jasnom, narodnom turskom jeziku u lirskom stilu i time se uvrstio u plejadu tesavvufskih pjesnika narodne književnosti. Poeziju je pisao u slogovnom i kvantitativnom metru. Ponekad je napuštao rimu i metar radi smisla i značenja koji je želio iskazati.

Iako je Hudajijeva poezija pronašla svoje mjesto u historiji turske književnosti, autori pjesničkih antologija (*tur. tezkiyeciler*) kao ni historičari gotovo je nikada nisu spominjali, što nas upućuje na to da ga rani autori nisu smatrali predstavnikom divanske poezije.²⁵ M. Halid Bayri navodi

²³ *Džem'* je, prema Fezulahu Hadžibajriću, naziv za četvrti stepen tarikatskog napredovanja, kada je derviš pod djelovanjem Božjeg imena el-Hakk. U ovom stepenu el-Hakk je *zābir* (vidljiv), a halk (čovjek, stvorenja, derviš) je *batin* (skriven). To je stepen ekstaze i dospjeća u Džennet. Do ovog mekama prva tri stepena su stepeni jednosti (*fenā fillāh*), a poslije ova tri su stepeni sjedinjenja (*bekā billāh*). To je dostignuće ljudske duše do istinitog bez stvorenog. *Zābir* i *batin* postaju jedno (Fezulah Hadžibajrić, "Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza", *Tesavvuf, islamska mistika, zbornik radova prvog simpozija*, Zagrebačka džamija, Zagreb, 1408/1988. *Ferk* je, na osnovu onoga što se da razumjeti iz navedenoga djela Fezulaha Hadžibajrića, stanje kada čovjek koji je spoznao Allaha postaje podoban i sposoban, usavršen da djeluje među ljudima kao *muršid* (vodič) i ukazuje im na pravi put. Srce je tog vjernika toliko čisto da služi kao ogledalo

da Hudajijeva filozofija u njegovom *Divanu* nije platoniska filozofija ljubavi, te da on, u stilu Ahmeda Jesevija, ima za cilj da vodi svoje istovjernike.²⁶ Sadržina i cilj njegove poezije toliko su bliski Jesevijevoj kao da je Hudaji živio sa Ahmedom Jesevijem i odrastao u isto vrijeme s njim.²⁷ Za razliku od pjesnika divanske književnosti, Hudaji je slijedio put tekijskih pjesnika, ponajviše Ahmeda Jesevija i Junusa Emrea. Hudaji je, pored toga, iza sebe ostavio i nekoliko ilahija i pojedinačnih bejtova na arapskom i perzijskom jeziku.

Hudajijev Divan

Premda, kako smo ranije naveli, Hudaji nije svrstan u divanske pjesnike niti je on za cilj imao da napiše kompletan divan poštujući pravila divanske književnosti, njegova poezija je sakupljena i, pretpostavljamo, iz poštovanja prema njegovoj zaostavštini ipak nazvana divanom. Hudajijev *Divan* je zbirka poezije spjevana na turskom jeziku koja obiluje savjetima i sufijskim mudrostima te je jedan od vrijednih primjera tekijске književnosti.

Sačuvano je više rukopisnih primjeraka Hudajijevog *Divana*, od kojih su samo dva *muretteb*, gdje su pjesme poredane po određenim principima, dok ostali primjerci nemaju utvrđen raspored pjesama. U *Divanu* se ne nalazi poezija u formi kaside, tariha i musammata, već samo u formi gazela i košme, te ki'te, rubaije i mufredi. Nije sačuvan rukopisni primjerak koji je Hudaji lično napisao, niti primjerak napisan za vrijeme njegova života.²⁸ Najstariji rukopisni primjerak njegovog *Divana* prepisan je tek nakon njegove smrti.

na kojem se pokazuju refleksi i odbljesci slika iz duhovnog života. To je ujedno i manifestacija blizine Bogu.

²⁴ Dželaluddin Rumi, *Tajne uzvišenosti*, Bookline, Sarajevo, 2016, str. 113.

²⁵ Aziz Mahmud Hüdaiy, *Divan*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, str. 36; Divanska književnost je vrsta otmjene književnosti, uglavnom poezije, spjevane po pravilima arapske metrike, sa obaveznom rimom. Valja naglasiti da je divanska poezija ovo ime dobila tek poslije reformi provedenih sredinom XIX stoljeća, kada je već prestala egzistirati. Vidi: Fehim Nametak, *Pojmovník divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 80-81.

²⁶ H. K. Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdaiy ve Celvetiyye Tarikati*, str. 66.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Aziz Mahmud Hüdaiy, *Divan*, str. 38.

Do danas je *Divan* Aziza Mahmuda Huda-
jija štampan dva puta starim pismom, te četiri
puta latinicom. U ovom radu koristili smo *Divan*
koji je uredio Hasan Kamil Yılmaz, objavljen u
Ankari 2016. godine. U nastavku rada donosi-
mo prijevod tri Hudajijeve ilahije na turskom i
jedne na arapskom jeziku.

Bana allah'im gerek

7'li hece

N'eyleyeyim dünyâyı
Bana Allahım gerek
Gerekmez mâsivâyı
Bana Sultânım gerek

Ehl-i dünyâ dünyâda
Ehl-i ukbâ ukbâda
Her biri bir sevdâda
Bana Allah'im gerek

Derdli dermânın ister
Kullar Sultânın ister
Âşık cânânın ister
Bana Sübhanım gerek

Fânî devlet gerekmez
Dürlü zînet gerekmez
Hak'sız cennet gerekmez
Bana Allah'im gerek

Mecnûn ister Leylâ'yı
Vâmık özler Azrâ'yı
N'idem gayrı sevdâyı
Bana Allah'im gerek

Bülbül güle karşı zâr
Pervâneyi yakmış nâr
Her kulun bir derdi var
Bana Allah'im gerek

Beyhûde hevâyı ko
Hakk'ı bulagör yâ hû
Hüdâyî'nin sözü bu
Bana Allah'im gerek²⁹

Prijevod:

Šta će meni ovaj svijet
Meni treba Allah moj
Osim Njega ne treba mi ništa
Meni treba Sultan moj

Jedni dunjalukom zaneseni
Drugi Ahiretom opijeni
Svako jednu ljubav ima
Meni treba Allah moj

Bolan sebi lijeka traži
Robovi Sultana svog
A ašik svoga Voljenog
Meni treba Subhan moj

Prolazno boravište meni ne treba
Ukrasi razni ovoga svijeta
Niti Džennet bez Hakka
Meni treba Allah moj

Medžnun svoju Lejlu traži
A Vamik za Azrom čezne
Meni šta će ljubav druga
Meni treba Allah moj

Za ružom slavuj jeca
Leptir u vatri izgara
Svaki rob svoj dert ima
Meni treba Allah moj

Ispraznih želja ostavi se
Nastoj Hakka spoznati
A Hudaji ovo veli
Meni treba Allah moj

Ezelden aşk ile biz yana geldik

mefâilün mefâilün feülün

Ezelden aşk ile biz yana geldik
Hakikat şem'ine pervâne geldik

Tenezzül eyleyip vahdet ilinden
Bu kesret âlemin seyrâna geldik

Geçip fermân ile bunca avâlim
Gezerken âlem-i insâna geldik

Fenâ buldu vücüd-ı fânî mutlak
Bırakdık katreyi ummâna geldik

Nemiz ola Hudâyâ Sana lâyık
Hemân bir lutf ile ihsâna geldik

Umarız irevüz bâkî hayâta
Civâr-ı Hazret-i Rahmân'a geldik

Geçip âhir bu kesret âleminden
Hüdâyî halvet-i Sultân'a geldik³⁰

²⁹ Aziz Mahmud Hüdayi, *Divan*, str. 139-140.

³⁰ Aziz Mahmud Hüdayi, *Divan*, str. 141-142.

Prijevod:

Još od ezela s aškom mi dođosmo
Poput leptira na svijeci hakikata sagorismo

Iz obzorja Jedinstva spustismo se
Da ovaj svijet mnoštva promatramo

S dozvolom Hakka svjetove mnoge prođosmo
I tako dođosmo na ovaj svijet prolazni

Ko god istinski nestao je, svome Hakku prispio je
Poput kaplje on je bio, u more se utopio

Ništa dostojno Tebe mi nemamo
Sem dobrote Tvoje kojoj se nadamo

Želja naša za vječnim životom je;
U blizini Milostivog da budemo

I na koncu Hudaji kroz svijet mnoštva prođe
I u stanje prisnosti sa Sultanom dođe

Atana muntazirdir bende vü şâh

mefâilün mefâilün feûlün

Kemâl-i lutf u ihsânından Allah
Dedi “Lâ taknetû min rahmetillâh”

Olagör rahmet ümmîdinde her gâh
Bu ma'nâdan eğer oldunsa âgâh

Anın fazliyle devr eyler felekler
Ziyâyı andan alır mihr eğer mâh

“Ve bi'l-eshâri hüm yestağfirûna”
Bak istiğfar eyle her seher-gâh

Yürü sa'y edegör bâkî nâime
Kişiye çünkü kalmaz mâl eğer câh

Dü âlemde saâdet ol kulundur
Ola Hak'dan inâyet ana hem-râh

Hüdâyî'ye n'ola ihsân edersen
Atâna muntazirdir bende vü şâh³¹

Prijevod:

Iz Svoje savršene dobrote i blagosti potpune
Allah reče: “Lâ taknetû min rahmetillâh”³²

³¹ Aziz Mahmud Hüdayî, *Divan*, str. 248-249.

³² Ez-Zumer, 39:53, “Ne gubite nadu u Allahovu milost” – prevod je Korkutov.

Svakog trena uzdaj se u milost Njegovu
Ukoliko razumiješ značenje toga

Dobrotom Njegovom kruže svi svjetovi
I sunce i mjesec svjetlom Njegovim sijaju

Pogledaj u “Ve bi'l-eshâri hüm yestağfirûn”³³
Oprost traži zorom svakom

Hodi radeći za vječni život džennetski
Jer imetak i položaj prolazni su

Budi rob koji na oba svijeta sretan je
Na tom putu sve Hakkova dobrota je

Ako prema Hudajiju dobrostiv budeš
Pa oprost u Tvome i rob i sultan nadaju se

Ela ya es'ade'l-evlâd

mefâilün mefâilün

ألا يا أسعد الأولاد
دع الدنيا وهم الزاد
وجانب كل ما تعداد
ولا زرم خدمة الأستاذ

تجوع كي ترى الرزاق
وخل النفس والأفاق
وسر عالم الإطلاق
هناك القدر والأعياد

فحصل أحسن الزاد
وقم واغبز على الوادي
فمن لم يهده الهادي
تخير ماله من هاد

تعالوا أيها الأضحاب
إلى من يرحم الأبواب
عسى أن يفتح الأبواب
له الجود له الإمداد

تجلى ربنا الرحمن
له الفضل له الإحسان
فأنى يفلح الإنسان
إذا لم يقبل الإرشاد³⁴

³³ Ez-Zârijat, 51:18, “I u praskozorje oprost od grijeha molili” – prevod je Korkutov.

³⁴ Aziz Mahmud Hüdayî, *Divan*, str. 84-85

Prijevod:

O čedo naj sretnije,
Dunjaluka prođi se, a i brige da što više zaimaš
Svega što te zaokuplja kloni se
I na hizmet učitelju obaveži se

Glad savladaj da Opskrbitelja bi vidio
Pronikni u dušu i horizonte nebeske
Svijet apsolutnosti posmatraj
Jer tamo je vrijednost i tamo su bajrami

Pa zaradi popudbinu najbolju
Ustani i prođi dolinom

Koga Upučivač ne uputi
Zaokupi ga njegov imetak, pa vodiča i ne nađe

Dodite o prijatelji,
Onome koji je prema pokajnicima Milostiv
Nadati se da će vrata otvoriti
Njegova dobrota i Njegova pomoć je

Obznanjuje se naš Gospodar Milosni
Svako dobro od Njega je
Pa kako da se spasi čovjek
Ako duhovno vodstvo ne prihvati

Literatura

- Abū al-Qāsim al-Qušayrī, *Al-Risāla al-qushayriyya fi 'ilm al-tasawwuf*, Kairo, 1979.
- Abū Al-Qāsim al-Tabaranī, *Al-Mu'jam al-asgar*, sv. I, Bejrut – Amman, 1985.
- Abū Al-Qāsim al-Tabaranī, *Al-Mu'jam al-awsat*, sv. III, Kairo, 1415.
- Aziz Mahmud Hüdāyī, *Divan*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.
- Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, priređivači: A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, sv. I, Meral Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Dragana Gnjatović, "Sarafi – Prvi menjači novca u Srbiji", *Bankarstvo*, Udruženje banaka Srbije, Srbija, 2012.
- Dželaluddin Rumi, *Tajne uzvišenosti*, Bookline, Sarajevo, 2016.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname*, tom 1, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314.
- Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
- Fejzulah Hadžibajrić, "Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza", *Tasawwuf, islamska mistika, zbornik radova prvog simpozija*, Zagrebačka džamija, Zagreb, 1408/1988.
- Hasan Kamil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdāyī: Celvetiyye tarikatinin kurucusu, mutasavvif, şair", *İslam Ansiklopedisi*, sv. IV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1991.
- Hasan Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdāyī ve Celvetiyye Tarikatı*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1999.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, sv. III, priređivač: Nuri Akbayar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, sv. V, priređivač: Nuri Akbayar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996.
- Mustafa Kara, *Bursa'nın Gönül Doktorları*, Star Ajans Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti, Bursa, 2020.
- Mustafa Tatçı, Musa Yıldız: "Aziz Mahmud Hüdāyī'nin Hayatı ve Eserleri", u: Aziz Mahmud Hüdāyī, *Divân-ı İlahîyât*, transkripcija i priređivači: Mustafa Tatçı ve Musa Yıldız, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2005.
- Necmettin Kemal, "Aziz Mahmud Hüdāyī Hazretleri ve Döneminin Siyasal Ortamına Etkisi", u: *Aziz Mahmud Hüdāyī Uluslararası Sempozyum Bildiriler*, editor: H. K. Yılmaz, sv. II, İstanbul, 2005.
- Nihat Azamat, "Üftade, Aziz Mahmud Hüdāyī'nin şeyhi, mutasavvif-şair", *İslam Ansiklopedisi*, sv. XLII, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2012.
- Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, treće izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 2004.
- Izvori*
Kur'an, s prevodom Besima Korkuta, Kompleks Hadimu al-Haremejni aš-Şerifejni al-Melik Fahd, Medina, 1991.

Abstract

Aziz Mahmud Hudayi – Turkish Poet and Mutasawwif

Merjem Kasumović, Vedad Kasumović, Dženan Hasić

The paper presents basic information about the life and works of Sheikh Aziz Mahmud Hudaji and examples of poetry from his Divan. Aziz Mahmud Hudaji was a student of Sheikh Uftade, to whom the Djelveti Dervish order is associated. Although Sheikh Muhjiddin Uftade is considered the founder of the Djelveti tariqa, the order was institutionalized during the period of activity of Sheikh Mahmud Hudaji, one of his spiritual successors, and later the order became known as the order of Hudaji. Sheikh Hudaji was a prolific writer, the author of twenty-six works, nineteen in Arabic and seven in Turkish. He wrote didactic, Sufi poetry in a clear, vernacular Turkish language in a lyrical style, thus joining the constellation of Tasawwuf poets of folk literature. He wrote poetry in syllabic and quantitative meter. Sometimes he abandoned rhyme and meter for the sake of sense and meaning he wanted to convey.

Keywords: Aziz Mahmud Hudayi, Muhyiddin Uftade, Jelveti, Bayramiye, Sufi poetry